

ELS RECINTES MEGALÍTICS DEL MAS BALETA-III (LA JONQUERA, ALT EMPORDÀ)

Cromlec, Calcolític, Campaniforme, Mas Baleta-III, Alt Empordà

Josep Tarrús i Galter* **Enric Carreras i Vigorós****

El Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà) es un recinto megalítico, con dos fases del calcolítico reciente (2500-2200 a.C.) y una necrópolis posterior de la edad del Hierro inicial (750-650 a.C.). El recinto principal es un cromlec rectangular con corredor de acceso orientado al sol poniente y con un menhir central. Se excavó y restauró entre los años 2005-2006 y en la base de algunos menhires se hallaron fragmentos de vasos campaniformes con decoración incisa e impresa de estilo Pirenaico.
Crómlech, Calcolítico, Campaniforme, Mas Baleta-III, Alto Ampurdán

Le Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà) est une enceinte mégalithique, avec deux phases du chalcolithique récent (2500-2200 av. J.-C.) et une nécropole postérieure de l'âge du Fer initial (750-650 av. J.-C.). L'enceinte principale est un cromlech rectangulaire avec un couloir d'accès orienté au soleil couchant et avec un menhir central. Il a été fouillé et restauré entre les années 2005-2006 et dans la base de certains menhirs ont été rencontrés tessons de vases campaniformes avec décoration incisée et imprimée de style Pirenaïque.
Cromlech, Chalcolithique, Campaniforme, Mas Baleta-III, Haut Ampurdan

The Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà) is a megalithic enceinte with two phases of the recent chalcolithic (2500-2200 BC) and a posterior necropolis of the first Iron Age (750-650 BC). The main enceinte is a rectangular cromlech with a access passage oriented at the sunset and with a central menhir. It was been excavated and restored between the years 2005-2006 and in the bottom of some menhirs have been found fragments of Bell Beaker Culture's pottery, with incised and impressed decoration of the Pirenaic style.
Cromlech, Chalcolithic, Campaniforme, Mas Baleta-III, High Empordà

123

INTRODUCCIÓ

El 23 de novembre de l'any 1986 diversos membres (Enric Carreras, Miquel Dídac Piñero, Josep Tarrús, en companyia de Júlia Chinchilla) del Gesart (Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional) vàrem localitzar les possibles restes d'un nou jaciment prehistòric a l'oest del Mas Baleta (La Jonquera), durant una prospecció en aquesta zona. Es tractava de dues probables estructures megalítiques, que vàrem batejar com a Mas Baleta III-A i B, donat que a poca distància, al nord-est i a l'oest del nou jaciment, ja es coneixien els dòlmens del Mas Baleta I i II. La primera

d'aquestes estructures (MB-III-A) era un gran pedregar ovalat, recobert per bardisses i en el qual hi aflorava alguna llosa. La segona (MB-III-B) estava més neta d'argelagues i romegueres i ensenyava 5 lloses en angle recte. Entre les dues estructures hi havia uns cinc metres de distància. Sabiem que als camps propers els propietaris del Mas Baleta hi havien recollit força ceràmica a mà (fragments d'urnes i tapadores) de l'edat del Bronze Final o del Ferro-I, per la qual cosa vàrem pensar que es tractaria segurament de tombes tumulàries d'aquesta època (inicis del primer mil·lenni aC) o, com a màxim, d'una necrópolis de cistes megalítiques tardanes, potser de finals del III o inicis del II mil·lenni aC (Calcolític recent o edat del Bronze

* Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles i membre del GESEART

** Membre del GESEART (Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional)

antic). Sigui com sigui, donat que, en aquell moment, estàvem interessats sobretot en els monuments megalítics de l'Albera, serra de Rodes i cap de Creus, no es va preparar cap projecte per excavar aquests túmuls fins a l'any 2004. Una vegada començada l'excavació ens vàrem adonar que tot plegat seria molt més complex del que havíem previst, per la qual cosa els treballs es varen allargar fins als anys 2005-2006.

Malgrat aquestes circumstàncies, aquest jaciment del Mas Baleta-III va ser inclòs en una síntesi-guia sobre el megalitisme de l'Alt Empordà (Tarrús *et al.* 1988), després en un pòster de la sèrie *L'Empordà a cop d'ull* (GAT 1990) i, una mica més tard, en un llibre sobre el megalitisme empordanès (Tarrús/Chinchilla 1992). Més endavant encara, se'n va tornar a fer esment en un article sobre la investigació dolmènica a l'Alt Empordà (Carreras/Gay/Tarrús 2000) i després en la publicació de la tesi d'un de nosaltres sobre el megalitisme de l'Albera, serra de Rodes i cap de Creus (Tarrús 2002). Els darrers anys, han aparegut dues notícies més a les VIII i IX Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines (Tarrús/Carreras 2006-A i 2008), on s'expliquen els resultats de les excavacions dutes a terme entre els anys 2004-2006. Finalment, l'estudi de la necròpolis tumularia de l'Edat del Ferro inicial s'ha lliurat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, que prepara l'edició d'un volum d'homenatge al professor i arqueòleg José Luis Maya (Tarrús *et al.* 2011, en premsa). En aquest article, doncs, ens centrarem en l'estudi dels recintes calcolítics del Mas Baleta-III, que ha ofert unes estructures megalítiques inèdites i totalment inesperades. Aquestes estructures es poden situar a la segona meitat del III mil·lenni aC.

El jaciment del Mas Baleta III es troba en una àrea granítica, al peu de la part occidental de l'Albera sud, una zona planera, força humida i apta per al conreu o les pastures, perquè s'hi formen per primavera i tardor diversos estanys intermitents a tocar les masies del mas Farrutxo, dels Estanys o del mateix mas Baleta, al sud del qual es troba aquest interessant jaciment (fig. 1).

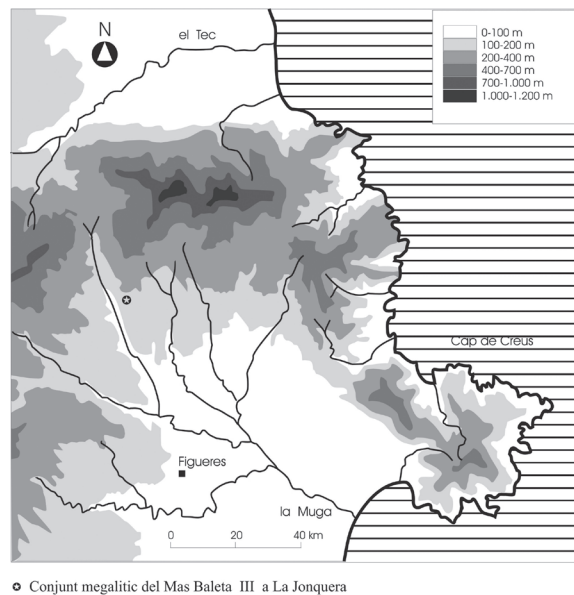
Queda a una altitud de 171 m s.n.m. i les seves coordenades geogràfiques, preses amb un GPS són les següents:

Latitud Nord = 42° 24' 05"

Longitud Est = 02° 54' 56", del meridià de Greenwich.

Coordenades UTM: X-0493051; Y-4694422

Ja hem exposat fa un moment les bones condicions geogràfiques que envolten actualment el jaciment del Mas Baleta-III i que el fan idoni per a un hàbitat prehistòric, en aquest cas de mitjan del III mil·lenni aC, si ens centrem en la seva fase calcolítica. Però, ¿quines eren les condicions climàtiques i el paisatge del Mas Baleta-III durant aquest III mil·lenni aC?. Aquesta qüestió s'ha

○ Conjunt megalític del Mas Baleta III a La Jonquera

Figura 1. Situació de Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà)

intentat resoldre amb l'ajuda de les anàlisis antracològica (Raquel Piqué, UAB) i, sobretot, palinològica (F. Burjachs i I. Expósito, IPHES).

Pel que fa a l'antracologia, les escasses mostres de carbons recollides sota l'empedrat inicial del segon recinte megalític només ens asseguren la presència del bruc (*Erica sp*), una planta que colonitza espais esclarissats, sense gaires arbres, dins d'un clima mediterrani temperat i sec. Alhora, el seu increment, és sempre un símptoma de desforestació, que al Mas Baleta-III es pot associar a l'implantació propera d'una àrea habitada per grups humans prehistòrics.

Per a l'anàlisi palinològica es va proporcionar a l'IPHES l'any 2006 una mostra de terra, extreta de la base d'un dels menhirs del costat nord-est del segon recinte megalític, sempre per sota de l'empedrat que cobria el nivell arqueològic. En aquest cas s'han pogut obtenir dades més variades i precises, que resumim a continuació:

Les dades obtingudes de la determinació i quantificació dels diferents tàxons pol·línics identificats, ens condueixen a interpretar que ens trobem davant d'un entorn semiobert, on hi domina l'estrat arbustiu. Així, el paisatge estaria constituït per un mosaic de vegetació que inclouria un bosc esclarissat i mixt del tipus alzinar/sureda, on hi tindrien cabuda pins i fals aladern/aladern de fulla estreta. A la vora dels cursos d'aigua proliferarien els verns i avellaners. De fet, l'element més significatiu del paisatge serien les formacions arbustives de brucs i estepes. A les clarianes i zones obertes hi hauria

abundància de tàxons de plantes herbàcies, sobretot gramínies silvestres acompanyades, com a mínim, d'asteràcies, blets, apiàcies o artemísies.

S'ha constatat també la presència de Pteridòfits i en relació amb la humitat necessària per al desenvolupament de les falgueres, les restes algals identificades indicarien que s'hi formaven periòdicament basses d'aigua. La presència de palinomorfs de fongs i zoorestes no ens aporta gaire informació, si exceptuem que són indicadors de la presència de matèria orgànica en descomposició. Els sediments analitzats corresponen a un període de tipus mediterrani, amb estacions contrastades (hivern-estiu), però caracteritzat per temperatures suaus i amb un cert dèficit hídric (pluges) als mesos d'estiu.

El paisatge a l'entorn del menhir, a inicis del III mil·lenni aC, seria de caire obert, tal i com sol succeir als territoris ocupats per l'home, fet que també s'adiu amb les suredes/alzinars esclarissats de l'actual Alt Empordà. El paisatge estava integrat, doncs, per alzines/suros, pins, brucs i estepes. Tanmateix, als indrets més malmesos per l'acció de l'home també hi podien haver garrigues, brolles i prats, com a comunitats de transició, tal com passa després d'un incendi forestal natural o provocat. Es tractava, doncs, d'un paisatge en mosaic on les comunitats vegetals lluitaven per assolir el seu clímax, dins el context en què es trobaven (sòl, incendis forestals naturals facilitats per la tramuntana o provocats per l'home, exposició solar, grau d'humitat, etc) i en la mesura en què l'impacte antròpic els ho permetia.

L'excavació el Mas Baleta-III va ser possible gràcies a l'ajut dels propietaris del mas Baleta, Maria José Juanola Torrent i Jaume Sabiol Canela, que en tot moment varen acceptar les molèsties que aquesta intervenció els podia comportar. Igualment, cal agrair-los la bona disposició que han mostrat davant les repetides visites que rep aquest jaciment prehistòric, un recinte megalític i una necròpolis tumulària, una vegada es va acabar la seva restauració, feta també pel Gesearth, a finals d'abril de l'any 2006. Durant l'excavació arqueològica vàrem poder comptar amb la col·laboració de nombrosos companys del Gesearth, com ara Sebastià Delclòs, Pere Gay, Ramon Boix, David Vergés, Joan Carreras i Josep Agustí, a més de diversos arqueòlegs, com ara Àngel Bosch, Paula Santamaria, Marian Berihuete, José Sanz i Andrea Ferrer. Mauricette Vilasèque de l'Albera Viva, banda francesa, es va encarregar l'any 2006 de l'excavació de l'urna de la tomba número 3.

L'EXCAVACIÓ DEL MAS BALETA-III: ELS RECINTES MEGALÍTICS I LA NECRÒPOLIS TUMULÀRIA

Quan vàrem començar a netejar els monticles del Mas Baleta-III-A/B a finals de l'any 2004 no podíem imaginar

que aquestes dues estructures, suposadament prehistòriques, amagaven, en realitat, un jaciment complex format per dos recintes megalítics d'època calcolítica, amb un total de 100 menhirs petits amb un de més gran al centre; i una necròpolis tumulària de la qual se'n conservaven 5 tombes. Tot plegat ocupava un espai de 16 per 12 m², que es va excavar i restaurar en 43 dies entre els anys 2004 i 2006.

L'excavació del recinte megalític rectangular gran (recintes segon i tercer)

Una vegada netejat el pedregar ple de garric, argelagues i romegueres, que constituïa el Mas Baleta III-A, les lloses clavades que l'encerclaven per la banda nord i oest varen quedar al descobert, juntament amb altres de noves, arranades, al costat est. Llavors, es va veure que formaven un recinte rectangular de 4,5 m d'amplada, dins del qual hi havia un possible menhir fal·liforme de granit que feia 2,25 m de longitud per 0,50 m d'amplada, ajagut al peu d'un suro (figs. 2-3).

Per la banda oest, el seguici de menhirs, d'1,20 m d'alçada mitjana, continuava amb altres peces arranades fins a empalmar amb els menhirs en angle que formaven el Mas Baleta III-B. En aquest moment, vàrem comprendre que es tractava d'una sol recinte rectangular i vàrem dirigir l'excavació a buscar les parets i l'accés d'aquesta estructura singular. Dins del recinte ja havien aparegut diverses lloses-menhirs, de la mateixa forma, en estela punxeguda, i amb dimensions similars a les clavades. Per això, no ens va estranyar que a la paret del costat nord-est li manquessin diverses peces, possiblement perquè aquesta banda està arran dels camps de conreu i devien de patir els efectes de l'arada o del tractor. Malgrat tot, sí que vàrem localitzar l'angle sud-est de la construcció, que completava un recinte de 7 m de longitud per 4,5 m d'amplada.

Entre aquests dos angles, més o menys rectes, al sud-oest i sud-est del recinte gran amb què acabaven les parets de menhirs, quedava un espai obert d'1,75 m d'amplada i 4 m de longitud, una mena de corredor que donava accés al recinte. D'aquest passadís axial, respecte a l'eix central d'aquest segon recinte, l'excavació va deixar al descobert un mur de 4 m de llargada, format per lloses i pedra seca, que formava el seu costat sud-oest. La banda sud-est d'aquest corredor havia quedat malmesa per una tomba tumulària d'inicis de l'Edat del Ferro (Tomba-3), que ocupa actualment el seu espai. L'eix central que passa pel centre del passadís i arriba al costat nord-est d'aquest recinte rectangular, s'orienta a 220° sud-oest.

Al costat oest d'aquest recinte gran des de l'angle del corredor d'entrada fins a uns 2 m del seu extrem nord-est, també es va descobrir una estança ovalada o recinte tercer (figs. 2-3) de 5 m de longitud (nord-sud) i 2,5 m d'amplada (nord-oest a nord-est). Aquest tercer recinte, que sembla formar part del recinte gran, el segon, esta-

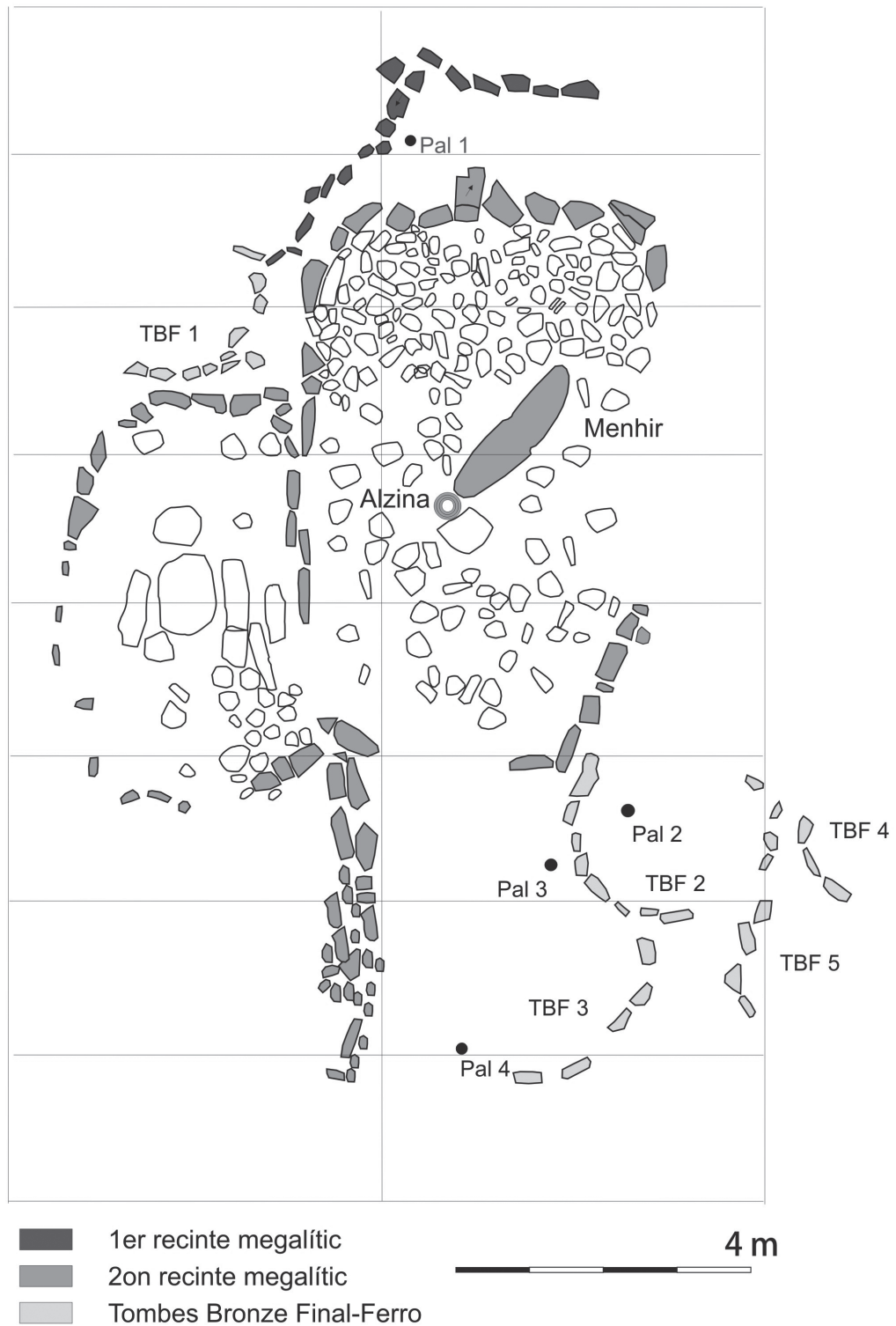
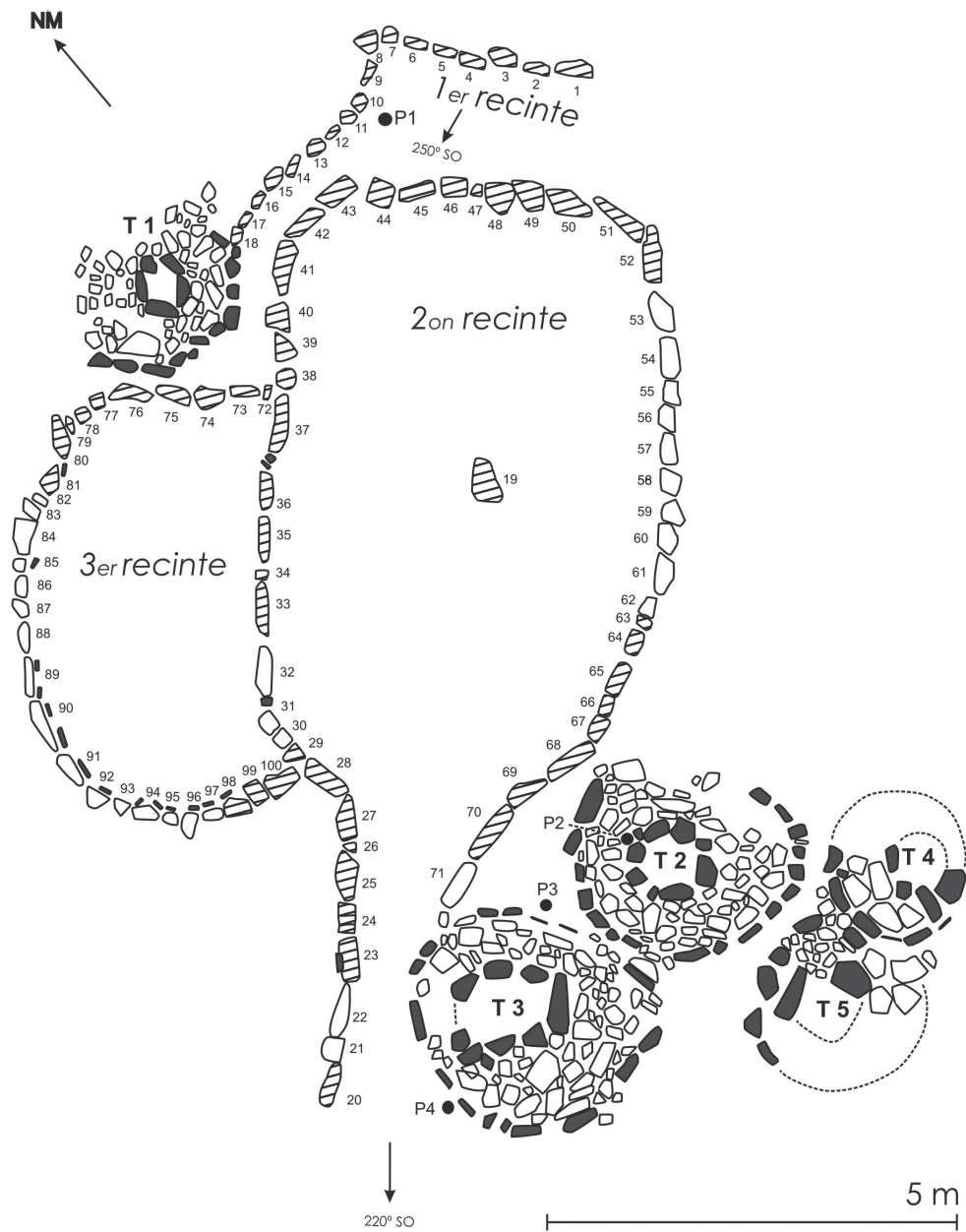

Figura 2. Planta general primera de Mas Baleta-III, 2005

MAS BALETA III - 2006

Figura 3. Planta general segona de Mas Baleta-III, 2006

va format per petites lloses clavades de 0'60-80 m de mitjana, algunes arranades, i va aparèixer reomplert per un empedrat de blocs mitjans i petits. Alguns dels petits menhirs originals que formaven aquesta banda varen ser localitzats, apilonats, dins del recinte gran.

Tota la zona interna del recinte rectangular gran, per sota del pedregar modern, estava igualment reomplerta per un empedrat de blocs mitjans i petits, que queda uns 30 cm per damunt del nivell d'implantació de les lloses-menhirs. La paret nord-est es conservava sencera i estava formada per 8 menhirs mitjans; de la paret del costat nord-oest en restaven 10 dempeus, encara que segurament n'hi havia hagut 12-13 originalment; mentre que a la paret de la banda sud-est només hi restaven 7 menhirs drets dels 12-14 que hi devia haver de bon principi. El passadís del costat sud-oest conservava 3 menhirs clavats, mentre que a la resta del traçat només hi quedava el mur de pedra seca que devia reforçar aquestes lloses dretes pel darrere. Tots els menhirs són de granit, però algunes falques són de quars.

L'EXCAVACIÓ DEL RECINTE MEGALÍTIC RECTANGULAR PETIT (PRIMER RECINTE)

Per darrere del costat nord-est del gran recinte rectangular o recinte segon hi va aparèixer una zona colgada amb sorres endurides i amb poques pedres, que quedava delimitada, altre cop, per fileres de petites lloses clavades o menhirs d'una alçada mitjana no superior als 0,60 m. També estaven fets tots de granit, amb falques a vegades de quars (figs. 2-3).

Tot primer, vàrem pensar que no es tractés de la segona línia d'una paret com les del poblat Neolític mitjà-final (finals del V i IV mil·lenni aC) de Ca n'Isach (Palau-saverdera, Alt Empordà), formades per dues rengleres de lloses clavades amb un reompliment de blocs i terra. De seguida, però, vàrem veure que no podia ser així, perquè les lloses clavades eren de dimensions molt diferents i no hi havia blocs de reompliment entre les dues línies. D'altra banda, aquest primer recinte, força més petit, formava un angle recte a l'extrem nord-oest del segon recinte, el més gran, i en quedava clarament diferenciat per un espai buit d'entre 1,5 i 0'50 m, tal com hem dit sense blocs, només amb sorres compactades. A més l'eix central d'aquest primer recinte petit (250° sud-oest) se separava uns 30° en direcció nord-oest respecte de l'anterior o segon recinte gran (220° sud-oest).

D'aquesta manera, mentre la renglera nord-est d'aquest segon recinte seguia més o menys paral·lela al primer, a 1,5 m de distància, la branca nord-occidental de petits menhirs gairebé fregava (només 0'50 m de distància) l'alineament de la renglera corresponent del recinte gran. Es tractava, doncs, d'un recinte de menor envergadura, de 2,5 m d'amplada per una llargada descone-

guda, però de més de 3 m, que devia quedar amortitzat en el moment en què es va bastir el gran recinte rectangular de què hem parlat abans. L'orientació del seu eix central era, com hem dit, a 250° al nord-oest, lloc per on tindria la seva entrada, igual que el recinte gran. S'han conservat 18 menhirs d'aquest primer recinte, 7 al costat nord-est i 11 a la branca nord-oest.

Però no s'havien acabat aquí les sorpreses. A l'interior d'aquest recinte més antic, davant dels menhirs 10-11, hi va aparèixer un forat de pal, perfectament excavat a la roca descomposta local (P-1), que contenia a més un fragment de ceràmica a mà informe. És probable que aquest forat de pal estigui en relació amb els altres trobats a la part sud-est del conjunt monumental, on varen quedar coberts per tombes tumulàries de l'Edat del Ferro inicial. Concretament, la tomba núm. 2 colgava el forat de pal núm. 2 i la tomba núm. 3 cobria els forats de pal núsms. 3 i 4. Sembla ser que aquest primer recinte devia quedar fora d'ús aviat, i va ser substituït pel segon, força més gran. Podem suposar, a més, que aquests quatre forats de pal localitzats servien per sostenir puntals de fusta d'alguna estructura primigènica o bé complementària del primer recinte megalític.

LA NECRÒPOLIS TUMULÀRIA D'INICIS DE L'EDAT DEL FERRO (FIGS. 2-3)

Tal com ja hem anat dient, adossades als recintes megalítics, hi havia diverses tombes tumulàries (tres relativament ben conservades i restes de dues més), que pertanyien a inicis de l'edat del Ferro. En farem una ràpida descripció de la seva excavació i dels resultats cronològics, perquè ja ens n'hem ocupat extensament en un altre article, que apareixerà dins de l'homenatge a José Luis Maya, que prepara l'Institut d'Estudis llerdencs (Tarrús et al. 2011, en premsa).

L'excavació sistemàtica de les tombes no es va realitzar fins a la darrera campanya de l'any 2006, després d'acabar els treballs als recintes megalítics. De les 5 tombes tumulàries documentades la que estava més ben conservada era la tomba 1, la que es troba isolada a l'angle nord-oest del recinte megalític gran. De les altres quatre estructures documentades, dues d'elles, la tomba 2 i la tomba 3, estaven força ben conservades, però, en canvi, les tombes 4 i 5 conservaven només una quarta part de la seva estructura original. De fet, l'única tomba que conservava part de l'estructura i del seu contingut fou la tomba 3.

Es tracta d'estructures circulars, d'uns 2 a 2,25 m de diàmetre, amb uns peristàlits de lloses clavades, empedrat interior i un forat o *loculus* funerari al centre, ben marcat per blocs. Al voltant seu hi havia, escampats, força fragments de les urnes i tapadores, que havien contingut les cendres dels difunts. Al *loculus*

de la tomba número 3 s'hi varen recuperar, gairebé a mig metre de fondària, a més de l'urna i la tapadora, tres puntes de sageta de bronze amb peduncle i aletes i un petit ganivet de ferro, al costat de petits ossos humans calcinats. Segons la informació que ens va proporcionar l'antropòloga Bibiana Agustí, aquests petits fragments d'ossos humans (5 fragments de diàfisis indeterminades i 1 estella), formaven una mostra homogènia que es devia cremar a una temperatura superior als 500-600°.

A la resta de les tombes s'han recuperat diversos fragments de vasos cineraris d'acompanyament i de tapadores, escampats per sobre o sota de l'empedrat que circumda la cavitat funerària central. Hem de deduir, doncs, que havien estat espoliades en un moment històric indeterminat i, per tant, que és impossible reconstruir el contingut de les tombes, llevat del cas de la tomba número 3, ja esmentat.

D'altra banda, en tot el camp del costat est d'aquest jaciment s'hi han recollit també nombrosos fragments ceràmics d'aquest moment, entre el Bronze Final i el Ferro-I, cosa que ens fa pensar que aquest conjunt de tombes devia de ser força més gran. Malauradament, els treballs agrícoles s'han emportat bona part de les seves tombes i només n'han restat 5. La seva conservació pot ser deguda al fet d'haver-se construït al voltant del recinte megalític, la massa de pedres del qual devia dissuadir els pagesos de conrear en aquell lloc precís. Es varen estimar més utilitzar aquesta zona del costat oest, prop dels afloraments rocosos, com a pedrera dels blocs que anaven retirant del camp principal.

A través dels materials arqueològics recuperats en aquestes cinc tombes i de les àrees circumdants, destaca el conjunt de la tomba 3: una urna de perfil ovalat amb nansa sota la vora, amb una tapadora troncocònica més tres puntes de bronze i un ganivet de ferro. Aquest aixovar funerari es pot situar dins d'un període de transició entre l'edat del Bronze final i el Ferro-I, és a dir, entre 750-650 aC, segons Enriqueta Pons i Carme Rovira (Tarrús *et al.* 2011, en premsa).

DESCRIPCIÓ DELS DOS RECINTES MEGALÍTICS

EL PRIMER RECINTE MEGALÍTIC (Figs. 2, 3 i 4)

Situació relativa: queda per darrere del recinte megalític segon, al nord-est, separat per un espai buit d'entre 1,5 m (nord-est) i 0'50 m (nord-oest), que estava lliure de blocs i amb un sediment de sorres compactades.

Forma: rectangular, no sabem si posseïa també un corredor d'accés. Totes les lloses dretes que el componen són de granit local, encara que hi ha falques de quars.

Dimensions: la part conservada fa 3 m de longitud, de nord-est a sud-oest, i 2,5 m d'amplada, de nord-oest a sud-est.

Orientació: si tracem un eix central perpendicular a la línia de menhirs de la banda nord-est obtindrem una orientació de 250° sud-oest per a la probable entrada original d'aquest primer recinte. Davant seu, a l'horitzó immediat, no hi havia altures destacables.

Menhirs: es tracta de peces volgudament petites, perquè la majoria no estan arranades, d'uns 0'60 m d'alçada. Se'n conserven 18, dels quals n'hi ha 11 a la part del nord-est (esquerra) i 7 a la branca del nord-oest (fons). Tots ells es varen trobar *in situ*, una vegada excavada aquesta part del monument (fig. 4).

Forats de pal: associat al nivell de base dels petits menhirs d'aquest primer recinte, concretament entre les lloses 10-11, es va localitzar un forat de pal, reomplert amb un sediment negrós i amb un fragment prehistòric de ceràmica a mà al seu interior (P-1). A la zona davantera, banda dreta o sud-est del segon recinte, també s'hi han trobat tres forats de pal més (P-2 a 4), que guarden una certa línia recta. Pensem que aquests forats de pal ens poden estar marcant l'existència d'una estructura amb pals de fusta anterior que complementaria el primer recinte rectangular.

Funcionalitat: sembla tractar-se d'un centre de culte solar o funerari. Està clar que devia quedar amortitzat en el moment en què es va bastir el segon recinte megalític, molt més gran que el primer.

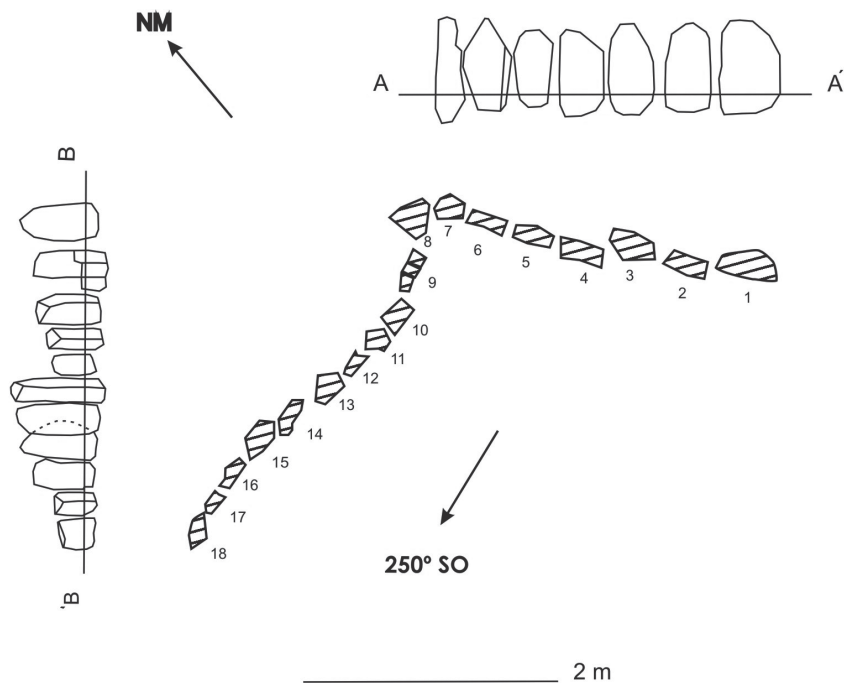
Cronologia: la presència de fragments de vasos Campaniformes Pirinencs dins del segon recinte, ens fa suposar que aquest primer recinte ha de ser de la mateixa època o una mica anterior, sempre dins d'un Neolític final-Calcolític (primera meitat del III mil·lenni aC).

EL SEGON I TERCER RECINTES MEGALÍTICS (Figs. 2, 3, 5 i 6)

Situació relativa: queden per davant del recinte megalític primer, al seu sud-oest, separat per un espai buit d'entre 1,5 m (nord-est) i 0'50 m (nord-oest), que estava lliure de blocs i amb un sediments de sorres compactades. Tot i que els diferenciem en recintes 2 i 3, en realitat es tracta d'unes estructures que varen funcionar alhora, com un sol espai central amb una zona adjacent a l'esquerra (nord-oest).

Forma: el recinte segon, el principal, és rectangular amb un corredor d'accés al sud-oest i amb un gran menhir (núm. 19) de forma fàl·lica, al centre de l'estructura. Les lloses dretes que el componen són totes de granit local, amb alguna falca de quars. Sembla que el recinte megalític tercer era una àrea ovalada, adossada al recinte segon, a la qual s'hi accediria a través de la llosa núm. 36, arranada, que serviria com a llindar.

Dimensions: el recinte segon fa 7 m de longitud, de nord-est a sud-oest, i 4,5 m d'amplada, de nord-oest a

MAS BALETA III -Primer Recinte- 2006

130

Figura 4. Planta-alçats 1er recinte de Mas Baleta-III, 2006

sud-est. El corredor d'accés fa 4 m de longitud per 1,75 m d'amplada. El recinte tercer, la zona oval adossada de l'esquerra, fa 5 m de longitud (de nord a sud) per 2,5 m d'amplada (est-oest).

Orientació: si tracem un eix central perpendicular a la línia de menhirs de la banda nord-est del segon recinte obtindrem una orientació de 220° sud-oest per a la probable entrada original estructura principal. Davant seu, a l'horitzó immediat, que es podia elevar uns 2-5°, no hi havia altures destacables, que impedissin la visió del Sol o d'alguna altra estrella.

Hem demanat la col·laboració dels amics d'AstroBanyoles (Joan Anton Abellan, Jaume Balló, Gerard Gómez, Xavier de Palau i Carles Puncernau) per tal de veure si l'orientació del recinte megalític segon podia coincidir amb algun fenomen astronòmic, tenint en compte que estàvem parlant d'un monument bastit a inicis del III mil·lenni aC. Varen acudir al monument el 3 de juny de 2007 i ens han proporcionat les següents dades:

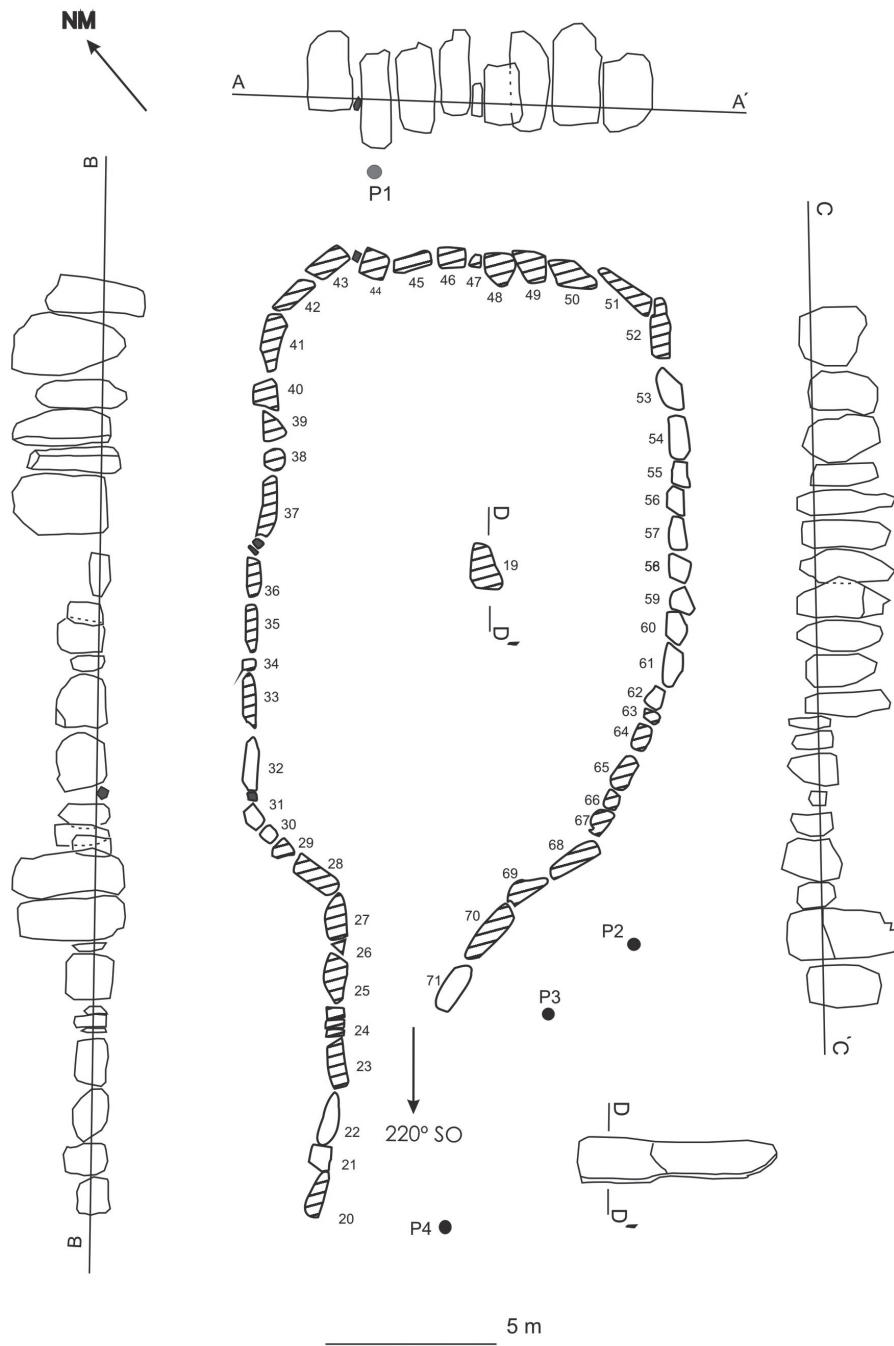
L'orientació del corredor d'accés del segon recinte coincideix, aproximadament, amb la posta de sol durant

els solstici d'hivern entre els anys 2700-2400 aC (veure la taula de la fig. 7). Això significa que durant el solstici d'hivern, a l'inici del III mil·lenni aC, els raigs del Sol, a la seva posta (237° sud-oest), penetrarien pel passadís d'accés i incidirien en el menhir central (peça núm. 19) del monument. Aquest fenomen encara es pot observar avui dia donat que la posta del Sol en aquesta època (238° sud-oest) se situa (+/- 20°) dins de la seva finestra de coincidència (220-240 °).

L'estrella que assenyalava el nord a inicis del III mil·lenni aC era Thuban de la constel·lació del Drac i no l'Ossa Menor, a causa del moviment de precessió de la Terra.

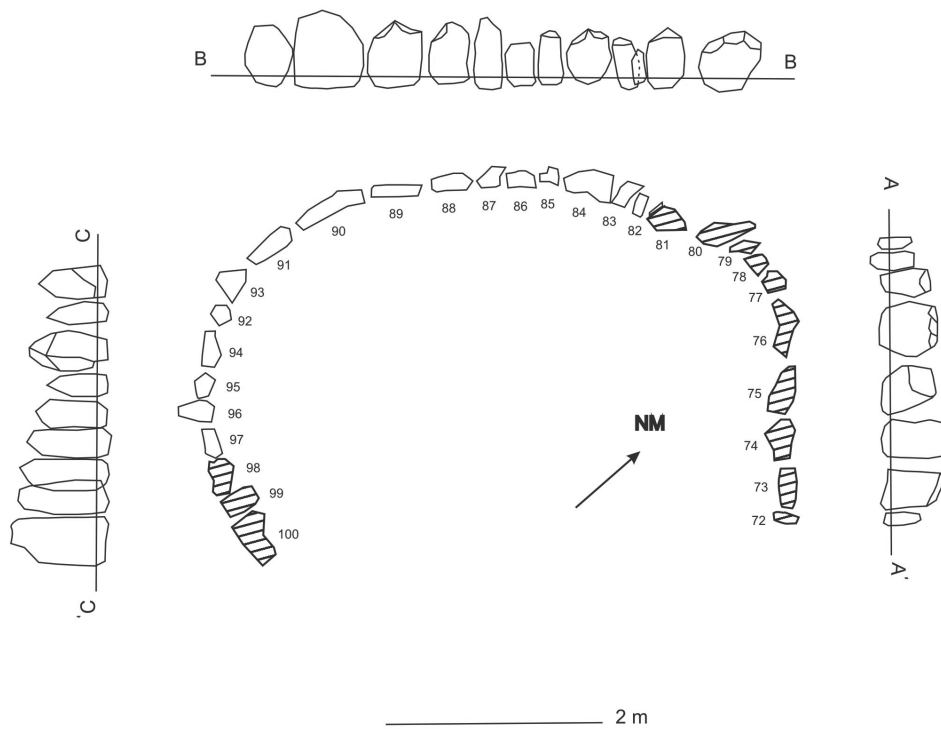
La posta de l'estrella Sirius també coincidiria, aproximadament, amb l'orientació d'aquest corredor d'accés, tenint en compte l'escassa elevació del terreny en direcció a l'horitzó (2-5 °).

Menhirs: el recinte segon presenta peces de mida similar amb una alçada mitjana d'1,20 m. Al fons, costat nord-est, tots els menhirs estaven sencers i al seu lloc. A la banda sud-est (dreta) n'hi havia 7 d'arranats i 11

MAS BALETA III -Segon Recinte-2006

Figura 5. Planta-alçats 2on recinte de Mas Baleta-III, 2006

MAS BALETA III -Tercer Recinte- 2006

Figura 6. Planta-alçats 3er recinte (oest) de Mas Baleta-III, 2006

Any	Solsticis	Data	Az.sortida sol	Az.posta sol	Alçada Sol en trànsit	Az. sortida Sirius	Az. posta Sirius
2007 dC	Solstici hivern	22 desembre	121° 42' 08"	238° 17' 53"	24° 09' 23"	112° 22' 23"	247° 37' 36"
	Solstici estiu	21 juny	56° 10' 33"	303° 49' 40"	70° 31' 31"	No visible	No visible
2400 aC	Solstici hivern	8 gener	122° 27' 30"	237° 32' 19"	23° 38' 19"	117° 56' 51"	242° 03' 08"
	Solstici estiu	14 juliol	55° 42' 48"	304° 17' 07"	71° 33' 40"	No visible	No visible
2500 aC	Solstici hivern	9 gener	122° 28' 57"	237° 31' 03"	23° 37' 28"	118° 23' 40"	241° 36' 19"
	Solstici estiu	14 juliol	55° 41' 51"	304° 18' 15"	71° 34' 22"	No visible	No visible
2600 aC	Solstici hivern	12 gener	122° 29' 15"	237° 30' 54"	23° 30' 54"	118° 51' 29"	241° 08' 30"
	Solstici estiu	17 juliol	55° 41' 00"	304° 17' 35"	71° 34' 05"	No visible	No visible
2700 aC	Solstici hivern	11 gener	122° 30' 43"	237° 29' 12"	23° 29' 12"	119° 19' 28"	240° 40' 30"
	Solstici estiu	16 juliol	55° 35' 33"	304° 19' 58"	71° 35' 33"	No visible	No visible
2800 aC	Solstici hivern	11 gener	122° 30' 59"	237° 28' 50"	23° 30' 59"	119° 48' 54"	240° 11' 05"
	Solstici estiu	17 juliol	55° 40' 32"	304° 19' 54"	71° 35' 17"	No visible	No visible

Figura 7. Taula de dades astronòmiques a inicis del III mil·lenni aC

de desplaçats (tombats i apilonats a l'interior del recinte gran), segurament a causa dels treballs agrícoles. A la banda esquerra (nord-oest) n'hi havia 8 de sencers i 15 d'arranats, 5 dels quals no estaven *in situ*, sinó tombats i desplaçats. El menhir central (peça núm. 19) fa 2,25 m d'altura per 0'50 d'amplada màxima, amb una secció trapezoïdal.

Pel que fa al recinte tercer, a l'esquerra, cal dir que es tracta de petites lloses dretes de 0'60-0'80 m de mitjana, de les quals només 13 estaven *in situ* (núm. 72-81), mentre que les 16 restants (núm. 98-100) estaven tombades i desplaçades dins del recinte. Aquest tercer recinte comunicava amb el segon a través de la llosa baixa, arranada, núm. 36, que devia servir de llindar.

Funcionalitat: aquests segon i tercer recinte, presos com una sola gran estructura, semblen ser, igual que el primer recinte, el més antic, un centre de culte solar o funerari. Quan es va construir aquesta estructura més gran el primer recinte ja devia d'estar amortitzat o bé se'n va necessitar un de més gran.

Cronologia: la presència de fragments de vasos Campaniformes Pirinencs a la base dels menhirs del fons d'aquest segon recinte (núm. 50-52), ens fa suposar que aquests segon i tercer recintes s'han de situar dins d'un Neolític final-Calcolític (primera meitat del III mil·lenni aC).

ELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS DEL NEOLÍTIC FINAL-CALCOLÍTIC

Durant l'excavació del recinte megalític gran es varen recollir diversos fragments de bols o cassoles de Vas Campaniforme Pirinenc a la base dels menhirs més grans (peces 50-52) de la seva paret del fons, al nord-est, sempre per sota de l'empedrat inicial (fig. 8: MB-III-119 a 121). A més d'aquests fragments, els més vistosos, també se'n varen recuperar altres amb decoracions Campaniformes prop de l'entrada interna del corredor (fig. 8: MB-III-112) i un darrer al forat d'implantació del menhir núm. 4 del primer recinte megalític, el més petit (fig. 8: MB-III-201).

Es tracta en conjunt (fig. 8) de possibles bols o cassoles hemisfèriques, fetes amb ceràmica a mà de pasta compacta i amb desgriquant petit, que duen superfícies polides de color marronós. Les decoracions utilitzen franges impreses en cremallera, de les quals surten perpendicularment altres franges de línies múltiples incises, a vegades resseguides per impressions lenticulars. També s'hi observa un fragment amb una franja impresa de punts, de la qual penja un possible triangle incís, ratllat interiorment. No sembla que cap dels fragments recuperats pertanyés a un vas Campaniforme, sinó, com hem dit, a bols mitjans o a cassoles hemisfèriques.

En tot cas, aquestes peces d'estil Campaniforme Pirinenc ens asseguren l'ús d'aquests recintes megalítics,

tant el primer com el segon, almenys durant el Calcolític recent (vers la meitat del III mil·lenni aC). La presència de ceràmica Campaniforme en una estructura d'hàbitat a l'Alt Empordà és, sens dubte, una novetat important. Recordem que, malgrat que els vasos Campaniformes són ben coneguts en molts dels dòlmens antics (sepulcres de corredor), com el del Barranc d'Espolla o el de Gutina i Tires Llargues a Sant Climent Sescebes) o a dòlmens recents (cambres simples, tipus vestíbul-pou com el Salt d'en Peió a St. Climent Sescebes) no se'ls havia trobat mai en contextos d'habitació (Tarrús 2002).

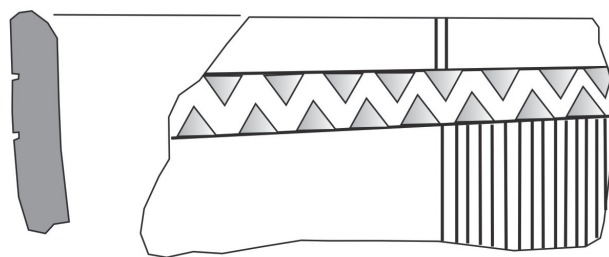
Caldria anar fins a les troballes sense context del poblat ibèric del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà) o del davant de l'església de Sta. Maria de Porqueres, a la vora oest de l'estany de Banyoles (Pla de l'Estany), per retrobar indicis de poblament calcolític, associat a Campaniforme Pirinenc, a les comarques gironines. A Catalunya tampoc es coneixen casos segurs d'hàbitats calcolítics, associats a vasos Campaniformes Pirinencs (Tarrús 1985; 2010), malgrat la troballa en els darrers temps de tombes-hipogeus de gran interès com la Costa de Can Martorell (Dosrius, Maresme) (Aliaga/Mercadal *et al.* 2003) o la del carrer París (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental) (Francès *et al.* 2006).

D'altra banda, a l'interior d'aquesta mateixa gran estructura, per sota de l'empedrat inicial des del fons fins al corredor, vàrem recollir diversos fragments de vasos llisos de formes comunes en els conjunts del Neolític final-Calcolític, que poden acompanyar els vasos Campaniformes o bé ser una mica anteriors. Es tracta de bols hemisfèrics o en calota (fig. 9: MB-III-138) i subesfèrics (MB-III-138 i 173), tasses de carena baixa amb botó a la carena (MB-III-228,229,234) i gerres amb cordons llisos (MB-III-111 i 123).

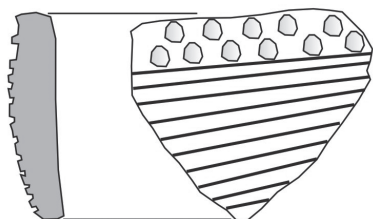
La tassa amb carena baixa té una pasta molt fina i compacta, a més d'una superfície polida de color gris fosc, que recorda poderosament algunes peces del Neolític mitjà-final de Ca n'Isach (Palau-saverdera) (Tarrús/Carreras, 2006-B), de la Serra del Mas Bonet (Vilafant) (García *et al.* 2010), del Camí dels Banys de la Mercè (Palomo, 2006) o del sepulcre de corredor antic del Llit de la Generala (Roses) (Tarrús *et al.* 2004). La resta de vasos petits presenten superfícies polides de color marró fosc i pastes compactes amb desgriquant fi; mentre que les gerres amb cordons llisos tenen superfícies marronoses amb pastes més granuloses, proveïdes de desgriquants grossos de quars i mica.

Recordem que a l'hort del mas Baleta, 100 m per darrere (nord-est) del monument megalític, s'hi varen recuperar, als anys 80 del segle XX, alguns fragments de gerres del neolític final Veraza.

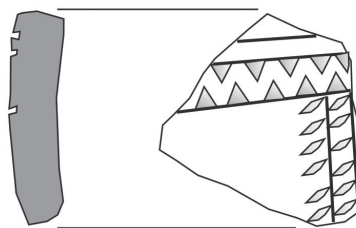
Finalment, cal esmentar que alguns vasos, en especial alguna tassa de carena mitjana, amb nansa de cinta i base umbilicada (fig. 9: MB-III-98 i 49), poden pertànyer tant a vasos llisos del conjunt Campaniforme

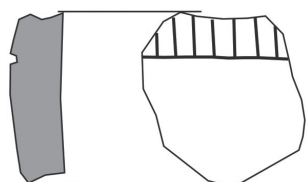
MB-III-119
Segon recinte

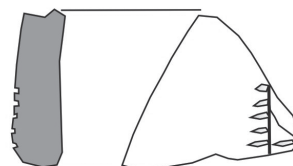
MB-III-120
Segon recinte

MB-III-121
Segon recinte

MB-III-112
Segon recinte

MB-III-201
Primer recinte

Figura 8. Vasos Campaniformes Pirinencs de Mas Baleta-III

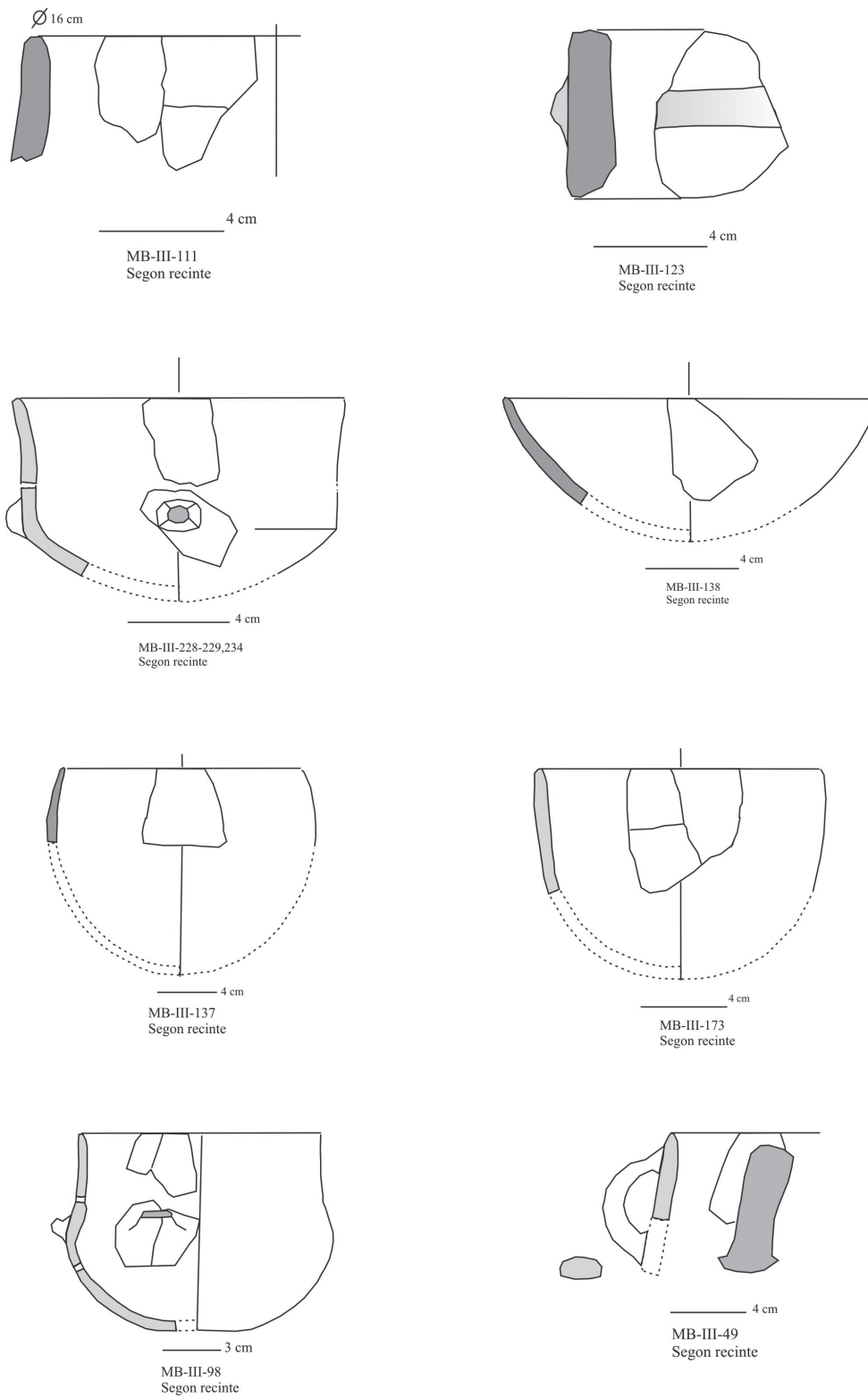

Figura 9. Vasos ceràmics llisos, neolític final-calcolític de Mas Baleta-III

com a produccions una mica més tardanes, potser ja en un Bronze antic, de tradició Campaniforme (Barge-Mahieu *et al.* 1992). En aquest darrer cas la cronologia d'aquests recintes megalítics se'ns allargaria fins a inicis del II mil·lenni aC. Això no és d'estranyar perquè s'han recuperat nombrosos elements d'aquesta època als dòlmens de la zona (Tarrús 2002).

ELS RECINTES MEGALÍTICS A CATALUNYA

Fins no fa gaires anys, parlar de cromlecs o d'alineaments de menhirs a Catalunya provocava certa incredulitat, perquè els prehistoriadors locals teníem ben assumit que aquesta mena de construccions eren només pròpies de la zona atlàntica europea (essencialment Portugal, Galícia, Bretanya francesa, Gran Bretanya i Irlanda), amb comptades excepcions al sud de França. Cal recordar en aquest sentit que al Llenguadoc Oriental es coneixien de fa temps (Guilaine 1998), entre altres, els cromlecs de La Cam de Peyrarines i de La Cam de la Rigalerie al Gard i també l'alineament de Bondons a La Lozère. El panorama ha canviat substancialment en els darrers anys.

De fet, però, ja a finals del segle XIX Joaquim Mercader, comte de Belloch (1887) havia esmentat la presència del cromlec de Pins Rosers a Llinars del Vallès (Vallès Oriental), encara que el va considerar les restes d'un dolmen destruït. Altres prehistoriadors i estudiosos catalans seguien repetint les opinions del comte de Belloch durant bona part del segle XX (Pericot 1950), per la qual cosa la seva importància va restar desconeguda. A l'any 1984 aquest monument va tornar a ser citat com a cromlec (Arrizabalaga/Pardo/ Sadurní 1984), però va ser Antoni Mañé (1989), cinc anys després, el primer que va comprendre el seu interès.

Després d'una primera visita, l'any 1991, feta amb els companys del Gesart (13/1/1991), ens vàrem adonar de la seva singularitat i poc després el vàrem publicar com el primer cromlec conegut a Catalunya (Tarrús *et al.* 2005). La seva cronologia és incerta, donat que no s'ha excavat mai científicament, malgrat que Josep Estrada (1950) esmenta la troballa d'alguns fragments de ceràmica a mà "basta i negrosa" al voltant d'aquests menhirs. En tot cas, pel tipus de dòlmens de la zona, sobretot sepulcres de corredor evolucionats o galeries catalanes, podem inferir que fou bastit durant el III mil·lenni aC.

Un cas diferent és el del recinte-menhir dels Estanys-I (La Jonquera), un espai cultual al costat de diversos dòlmens i menhirs aïllats, que va ser excavat als anys 1987-1988 i publicat poc després (Tarrús 1993). Es tracta d'un recinte circular de 5 per 8 (40 m²), format per un fossat semicircular al sud-oest amb forats de pal al seu interior i un mur de pedra seca, també en semicercle, que tanca l'espai pel costat nord-est. Al mig d'aquesta paret hi ha un menhir en forma d'estela, davant del qual

es localitzaren fragments de ceràmica a mà prehistòrica i bocins de sílex tallat.

Al seu voltant hi trobem sepulcres de corredor antics (dolmen dels Estanys-II) i cambres simples (dolmen amb vestibul-pou dels Estanys-I), que es poden situar en un Neolític mitjà-final (entre mitjan del IV i mitjan del III mil·lenni aC) i que serien els monuments funeraris amb els quals podria anar associat com a centre de culte. Aquest recinte-menhir dels Estanys-I és ben a prop dels recintes megalítics del Mas Baleta-III, que queden a 1 km aproximadament al nord-est i que semblen pertànyer a un grup megalític una mica més tardà.

No es coneixen altres possibles cromlecs o recintes megalítics segurs ni a l'Alt Empordà ni a Catalunya, tot i que alguns menhirs, com el de la Pedra Gentil (Sant Climent Sescebes) o la Pedra Dreta de Taravaus (Portbou) poden haver estat monuments d'aquesta classe (Tarrús 2002). Recordem que la Pedra Gentil consta d'un gran menhir central i un altre de més petit, arranat i tombat al seu costat des d'antic (segons fotografies de finals del s. XIX), que fou redreçat de forma anònima a inicis dels anys 80 del segle XX. La seva situació actual a 2,5 m del menhir gran no sembla la correcta. Possiblement els menhirs petits del cromlec, si és que existia, devien d'estar a 4/5 m del menhir central. Pel que fa a la Pedra de Taravaus, recentment redescoberta (Carreras/Tarrús 2011), sembla tractar-se d'un recinte empedrat al voltant d'un possible menhir, però res es pot assegurar sense una excavació sistemàtica del seu entorn.

A totes aquestes novetats dels darrers 20 anys en relació al recintes megalítics de Catalunya cal afegir-hi les espectaculars descobertes d'esteles esculpides en relació a dòlmens o zones megalítiques, que podien haver format part de centres de culte en forma d'alineaments o cromlecs abans de la seva destrucció i amortització per grups prehistòrics posteriors. Aquests serien els casos del dolmen simple de Reguers de Seró (Artesa de Segre, La Noguera) i de l'assentament de la Serra del Mas Bonet (Vilafant, Alt Empordà).

Pel que fa al dolmen simple dels Reguers de Seró direm que va ser objecte d'una excavació preventiva l'any 2007 a càrrec de Joan B. López i el seu equip de la Universitat de Lleida. Els resultats finals, sorprenents, ens van deixar 7 grans esteles rectangulars, alguna clarament antropomorfa, que anaven decorades amb rectangles i angles en baix relleu. Aquestes peces s'havien reutilitzat com a elements constructius del sepulcre megalític, però pertanyien a un conjunt cultual anterior. Les restes humanes, acompanyades de vasos Campaniformes d'estil Epimarítim, és a dir, amb decoració tipus Puntillat Geomètric, de la cambra dolmènica varen proporcionar la següent data C-14: Beta-230406: 4150±40 BP, que calibrada al 68% (CalPal on line) dona un interval de 2841-2665 cal BC. La data mitjana seria: 2753 ±88 aC.

Així les coses, hem de suposar que les esteles originals varen ser erigides, com a un centre de culte en rotllana o alineament, en una data anterior a aquest 2753 aC (López *et al.* 2010; Moyà *et al.* 2011), és a dir, en un moment del Neolític final o Calcolític antic de finals del IV o inicis del III mil·lenni aC.

Quant a l'assentament de la Serra del Mas Bonet, cal explicar que també va ser excavat a través d'una excavació preventiva als anys 2008-2009, duta a terme per l'empresa Arqueolític, sota la direcció d'Antoni Palomo. Dins de la fase del Neolític final, veraziana, d'aquest jaciment es varen recuperar 4 esteles trapezoidals esculpides sobre roca de gres amb banyes cilíndriques i un regueró entre elles, a més d'un possible menhir fal·liforme, també amb reguerons. Tots aquests elements estaven amortitzats dins de fosses-cubetes i cubetes de combustió amb materials verazians, del Neolític final, algunes amb dates C-14 de finals del IV mil·lenni aC.

Així doncs, l'ús d'aquestes peces com a esteles, en cercle o alineament, si estaven junts, o com a elements culturals individuals dins de cabanes diferents, ha de ser, per tant, anterior a la fi del IV mil·lenni aC.

En resum, doncs, hem de dir que amb les dades actuals aquests recintes culturals amb menhirs o esteles de Catalunya se situen majoritàriament a finals del IV mil·lenni aC, dins del Neolític final-Calcolític antic, tot i que en algun cas (recinte-menhir dels Estanys-I) podrien ser anteriors. Per tant, els recintes megalítics del Mas Baleta-III, que datem pels vasos Campaniformes d'estil Pirinenc a mitjan del III mil·lenni aC, poden haver estat erigits en aquest moment del Calcolític recent o bé ser una mica anteriors. En tot cas, estarien dins d'aquesta franja cronològica que va des de finals del IV fins a mitjan del III mil·lenni aC amb possibles reutilitzacions d'aquest espai fins a principis del II mil·lenni aC, ja en una edat del Bronze inicial.

ELS TREBALLS DE RESTAURACIÓ

La restauració del conjunt prehistòric del Mas Baleta III es va iniciar tot just acabada l'excavació arqueològica l'abril de l'any 2006. Aquests treballs, subvencionats per l'Ajuntament de La Jonquera, la Diputació de Girona i el Servei d'Arqueologia de la Generalitat, van ser dirigits per nosaltres mateixos, amb la col·laboració activa d'altres membres del Gesearth. Totes les tasques de reconstrucció varen ser realitzades pel paleta Josep Besa, del poble de Pau, el qual ja havia col·laborat amb nosaltres en altres restauracions de sepulcres megalítics de la serra de Rodes (municipi de Pau) i del poblat neolític de Ca n'Isach (Palau-saverdera).

La restauració va començar per aixecar, al seu lloc, el gran menhir de la part central, que es va fixar amb falques de fusta i pedres dins d'un forat amb les parets

recobertes de ciment. Tot seguit es fixaren amb falques de pedra els menhirs del recinte gran que estaven mig tombats, però al seu lloc encara. Després, es varen reposar al seu lloc probable els menhirs desplaçats del recinte gran o segon, en especial els de la banda nord-est que estaven ajaguts dins de l'estructura, segurament a causa dels treballs agrícoles. El mateix es va fer amb les lloses dretes més petites del tercer recinte ovalat de la banda nord-oest, que estava força malmès. Pel que fa al recinte primer, de menhirs petits, aquest estava força ben conservat i no va precisar de cap restauració. A les plantes corresponents (figs. 4-6) s'indica quins menhirs estaven desplaçats (sense trama) i quins estaven *in situ* (tramats).

En algun cas, com en el menhir 70, que estava trencat en dos trossos, es va reconstruir fent servir una cola de picapedrer. Després d'anivellar el terreny, aportant noves terres quan era necessari, per tal que tot el conjunt quedés reforçat. Les tombes 1-3 de l'Edat del Ferro inicial també varen ser restaurades, en especial l'anell de lloses clavades exterior, però en aquest cas no vàrem intentar refer els cercles de les tombes 4 i 5, que ja havien estat escapçats antigament pel pagès (fig. 2).

Els treballs de restauració es varen acabar amb la instal·lació d'uns barreres senzilles, amb cordes subjectades per estaques, que protegeixen les tombes de l'Edat del Ferro inicial, i la senyalització del monument. Es varen fer servir diversos rètols direccionals que hi condueixen els visitants, tot fent una volta per evitar que es trepitgessin els camps del costat del jaciment. Al costat del monument, una mica distanciat, s'hi va col·locar un petit cartell explicatiu. Les tasques es varen acabar amb una neteja a fons dels arbustos de l'interior dels recintes megalítics i de les tombes tumulàries, per tal de donar-los el millor aspecte possible de cara als visitants (figs. 10-11). El concepte general de la restauració va ser el de retornar al monument el seu aspecte primigeni fins on fos possible, tant pel que fa a les fases megalítics d'època calcolítica com a l'etapa de les tombes tumulàries de l'Edat del Ferro inicial. La idea era que el jaciment fos el màxim de comprensible per a tothom, per tal que els futurs visitants, en entendre'l, aprenguessin a respectar-lo. No cal dir que la col·laboració dels propietaris de la finca, sempre ben disposats, i també dels responsables de les diferents institucions que hi fan visites guiades ha estat i serà un element clau perquè aquest monument únic continuï en bon estat de conservació en l'avenir.

CONSIDERACIONS FINALS

A hores d'ara el jaciment del Mas Baleta-III s'ha de veure com un conjunt monumental complex, que abraça una àrea de 16 per 12 m², dins de la qual hi tenen cabuda

Figura 10. Vista frontal de Mas Baleta-III, 2006

Figura 11. Vista lateral de Mas Baleta-III, 2006

dos recintes megalítics superposats del Neolític final–Calcolític recent (primera meitat del III mil·lenni aC) amb presència de vasos Campaniformes d'estil Pirinenc i cinc tombes tumulàries d'inicis de l'Edat del Ferro (750–650 aC). Una possible interpretació d'aquestes recintes megalítics seria la de considerar-los estructures pensades per a cerimònies fúnebres durant un moment del Neolític final–Calcolític, segurament d'inicis o de la segona meitat del III mil·lenni aC. Recordem que uns 100 m al nord-oest hi ha el dolmen simple del Mas Baleta-I i uns 50 m al sud-oest el dolmen simple del Mas Baleta-II, que tindrien també, aproximadament, aquesta cronologia. Aquesta mena d'espai d'ús religiós-funerari, quedaria dins del territori reservat a la necròpolis d'un possible hàbitat d'inicis o mitjan del III mil·lenni aC, situat a la vora dels estanys intermitents de la zona, potser al costat mateix de l'actual mas, que és la zona més alta de

l'entorn. Potser, en realitat, aquests recintes megalítics complien funcions diverses, tant de tipus religiós com astronòmic –observació de la posta de sol o de l'estrella Sirius durant el solstici d'hivern– com de caràcter funerari, cosa habitual als recintes de culte prehistòrics. Recordem, que en un bosc proper, al sud-oest del mas Baleta i del mas dels Estanys, es coneixen diversos dòlmens i menhirs, juntament amb el recinte-menhir dels Estanys-I (La Jonquera). No es tractaria, doncs, d'un cas aïllat.

Per acabar, volem esmentar que aquest magnífic conjunt prehistòric, format per dos recintes megalítics i una necròpolis de tombes tumulàries d'incineració, va ser restaurat pel mateix Geseart durant els primers mesos de l'any 2006. Des d'aleshores, s'ha afegit als itineraris culturals que es fan en aquests paratges del mas Baleta i del mas dels Estanys per part de l'Ajuntament de la Jonquera, del Parc Natural de l'Albera, de l'Albera Viva francesa, dels Amics de l'Albera i del Geseart amb un gran èxit, cosa que subratlla la seva singularitat.

AGRAÏMENTS

Hem d'agrair la col·laboració desinteressada de Bibiana Agustí, paleoantropòloga, que ens va determinar les escasses restes humanes de la tomba núm. 3; de Raquel Piqué (UAB), antracòloga i professora que ens va determinar els carbons localitzats en aquest jaciment; i de Júlia Chinchilla, restauradora i professora de l' ESCRBC (Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya), que ens va ajudar en la restauració i dibuix dels materials de la tomba 3. Igualment, ens ha estat preciosa la col·laboració d'Astrobanyoles, que ens han aportat dades molt interessants en relació a l'orientació solar dels recintes megalítics. L'anàlisi palinològica (F. Burjachs i I. Expòsito, Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social, IPHES) ens ha servit per emmarcar les diferents fases del jaciment (Calcolític recent i Edat del Ferro inicial) dins del seu paisatge prehistòric, sempre canviant.

BIBLIOGRAFIA

- ALIAGA, S., MERCADAL, O. *et al.* 2003, La Costa de Can Martorell (Dosrius, El Maresme). Mort i violència en una comunitat del litoral català durant el tercer mil·lenni aC, *Lletània* 14, Mataró, 21-23.
- ARRIZABALAGA, A., PARDO, J., SADURNÍ, J. 1984, *Els orígens de Granollers i del Vallès Oriental*, col. Pobles de Catalunya, Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona.

- BARGE-MAHIEU, H.** coordinadora *et al.* 1992, *Le Campaniforme dans le Midi de la France. Origine et identité culturelle*, Études et Prospective Archéologiques, Service Régional d'Archéologie d'Aix-en-Provence, Marseille.
- CARRERAS, E., GAY, P., TARRUS, J.** 2000, 121 anys de recerca megalítica a l'Alt Empordà, 1879-1999, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 33, 23-52
- CARRERAS, E., TARRÚS, J.** 2011, Quatre dòlmens i un menhir nous a Portbou (Alt Empordà). Una troballa singular entre els anys 2004-2007, *Congrés Internacional sobre: El fet Fronterer*, Institut d'Estudis Empordanesos, 6-8 novembre 2009, Figueres-Roses, 99-114.
- ESTRADA GARRIGA, J.** 1950, *Síntesis arqueológica de Granollers y sus alrededores*, Imp. Busquets-Roca, Granollers.
- FRANCÈS, J., GUÀRDIA, M., MAJÓ, T., SALA, O.** 2008, L'hipogeu calcolític del carrer París de Cerdanyola del Vallès, *Tribuna d'Arqueologia* 2006, Barcelona, 315-333
- GAT (Grup d'Art i Treball de La Jonquera)** 1990, Dòlmens de La Jonquera, *L'Empordà a cop d'ull*, La Jonquera.
- GUILAINE, J.** 1998, *Au temps des dolmens. Mégalithes et vie quotidienne en France méditerranéenne il y a 5000 ans*, Ed. Privat, Montpellier.
- LÓPEZ, J., MOYA, A., ESCALA, O., NIETO, A.** 2010, La cista tumulària amb esteles esculpides dels Reguers de Seró (Artesa de Segre, Lleida): una aportació insòlita dins de l'art megalític peninsular i europeu, *Tribuna d'Arqueologia* 2008-2009, Barcelona, 87-125
- MOYA, A., MARTÍNEZ, P., LÓPEZ, J.** 2011, Éssers de pedra. Les estàtues-menhirs i esteles antropomorfes de l'Art Megalític de Catalunya, *Cypselà* 18, 11-41.
- MAÑÉ SABAT, A.** 1989, Els monuments megalítics de la serra de Llevant (Vallès Oriental-El Maresme), *Vértex*, núm.130, Barcelona, 402-403.
- MERCADER DE BELLOCH, J.** 1887, Descripció de dos monuments megalítics, cromlechs, cercles de pedres ó túmulus de la segona época de la edat de la pedra polida, segons los més moderns autors, *Memorias de la Asociación Catalanista d'Excursions Científicas* vol. III, Barcelona, 138-144.
- PALOMO, A.** 2006, El Camí dels Banyes de la Mercè (Capmany, Alt Empordà), *VIII Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines*, (Roses, 6-7 octubre de 2006), 63-72.
- PERICOT, L.** 1950, *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*, CSIC, Instituto de Estudios Pirenaicos, Barcelona.
- ROSILLO, R., TARRÚS, J., PALOMO, A., BOSCH, A., GARCÍA, R.** 2010, Les esteles amb banyes de la Serra del Mas Bonet (Vilafant, Alt Empordà) dins de l'art megalític de Catalunya, *Cypselà* 18, Girona, 49-59.
- TARRÚS, J.** 1985, Consideracions sobre el Neolític Final-Calcolític a Catalunya (2500-1800 aC), *Cypselà* V, Girona, 45-57.
- TARRÚS, J., BADIA, J., BOFARULL, B., CARRERAS, E., PIÑERO, MD.** 1988, *Dòlmens i menhirs. 111 monuments megalítics de l'Alt Empordà i Vallespir Oriental*, Guies del Patrimoni Comarcal, 3. Carles Vallès, editor, Figueres.
- TARRÚS, J., CHINCHILA, J.** 1992, *Els monuments megalítics*, Quaderns de la Revista de Girona núm. 37, Girona.
- TARRÚS, J.** 1993, El menhir dels Estanys I (La Jonquera), *Empúries* 48-50, 1986-1989, Barcelona, 346-351.
- TARRÚS, J.** 2002, *Els grups megalítics de l'Albera, serra de Rodes i Cap de Creus (Alt Empordà, Rosselló i Vallespir Oriental)*, ed. Diputació de Girona.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E., CUSTOJA, A., SANTA-MARIA, P.** 2004, L'excavació i restauració del dolmen del Llit de la Generala (Roses, Alt Empordà), *Cypselà*, 15, Girona, 197-208.
- TARRUS, J., CARRERAS, E., BOFARULL, B., GAY, P.** 2005, El cromlec de Pins Rosers (Llinars del Vallès, Vallès Oriental), *Roches Ornées/Roches Dressées, Colloque de l'AAPO en Hommage à Jean Abelanet*, (24-27 maig de 2001), Perpinyà.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E.** 2006-A, El complex prehistòric del Mas Baleta III. Els treballs entre 2004-2005 (La Jonquera, Alt Empordà), *VIII Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses, 89-94.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E.** 2006-B, L'adequació per a la visita del poblat neolític de Ca n'Isach. Campanyes 2001-2003 (Palau-saverdera, Alt Empordà), *Tribuna d'Arqueologia*, 2003-2004, Barcelona, 67-76.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E.** 2008, Notícia dels treballs fets l'any 2006 al complex prehistòric del Mas Baleta III (La Jonquera, Alt Empordà), *IX Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, L'Escala-Empúries, 63-67.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E.** 2009, El recinte megalític i funerari del Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà), *Revista Alberes* núm.2, Cassà de la Selva, 86-87.
- TARRÚS, J.** 2010, El megalitismo pleno en Cataluña, entre el IV y el III milenios aC, *Coloquio Internacional sobre el Megalitismo*, 11-15 de maig de 2007, Universidad del País Vasco, Vitoria, Beasain, 188-211.
- TARRÚS, J., CARRERAS, E., PONS, E., ROVIRA, C.** 2011 (en premsa), La necròpolis tumulària del Mas Baleta-III (La Jonquera, Alt Empordà) i el període de transició a l'edat del ferro al NE de Catalunya, *Homenatge a J.L.Maya*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.